

Johdanto retoriikkaan: Retoriikan käsite

Markku Koivusalo

Yliopistonopettajan opetusnäyte

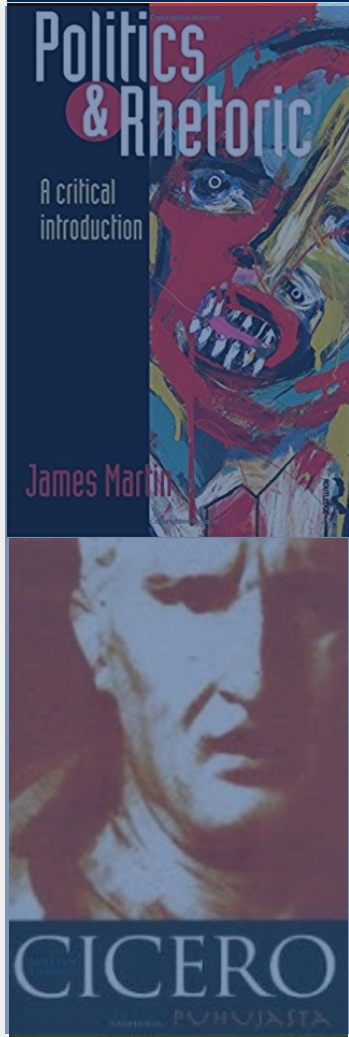
Tiistai 7.11.2017 9.50 – 10:15

Sali X 242 (Proxima-rakennus)

POLA2005 Retoriikka, 5 op

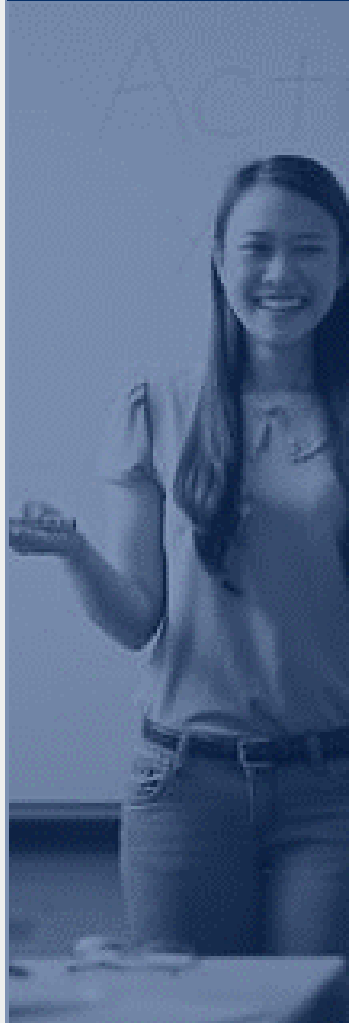
- Tavoitteet
 - / Opintojakson suoritettuaan opiskelija ymmärtää retoriikan historiaa ja merkityksellisyyttä politiikan eri käytännöissä. Opiskelija osaa soveltaa retorista analyysinäkökulmaa omassa tutkimuksessaan.
- Kirjallisuus
 - / Martin, J.: Politics and Rhetoric: A Critical Introduction.
 - / Wiesner, C., Haapala, T. & Palonen, K.: Debates, Rhetoric and Political Action: Practices of Textual Interpretation and Analysis.
 - / YKSI seuraavista:
 - Aristoteles: Retoriikka, Cicero: Puhujasta
 - Burke, K.: A Rhetoric of Motives, Perelman, C.: Retoriikan valtakunta.
- Saavutetaanko tavoitteet?
- Ovatko kirjat sopivia tavoitteisiin?

Kurssi: Retoriikka, 5 op

- Tavoitteet
 - / Retoriikan **historia ja merkityksellisyys** politiikan käytännöissä.
 - / Retorinen **analyysinäkökulma** tutkimuksessa.
- Suoritustavat: Luentopäiväkirja + harjoitustyöt
- Luennot
 - / Retoriikan historia, merkityksellisyys, retorinen analyysinäkökulma
- Harjoitustyöt
 - / Retorisen harjoitus ja retoriikan analyysin soveltaminen
- Kurssisivut
 - / <https://markkukoivusalo.org/teaching/lcourses/rhetorics/>
- Kurssilla myös Moodle sivusto
 - / <https://moodle.jyu.fi/course/view.php?id=1870>

Luennot (10 x 2h)

- Johdatus retoriikkaa
 - / 1. Retoriikan käsite, Retoriikan epistemologia ja ontologia
- Klassinen retoriikka
 - / 2. Sofistit, Platon, Isokrates
 - / 3. Aristoteles, attikalaiset puhujat
 - / 4. Roomalainen retoriikka: Cicero, Quantillianus
 - / 5. Kristillinen retoriikka ja Renessanssin retoriikka
- Uusi retoriikka
 - / 6. Kenneth Burke: Retoriikan motiivit
 - / 7. Chaïm Perelman: Retoriikan valtakunta
- Retoriikan käsitteet, sanasto ja retorinen analyysi
 - / 8. Argumentaatioteoria ja tekniikka
 - / 9. Retoriikan hahmot, kuviot ja troopit
 - / 10. Kuvan retoriikka

Tropes

1. *Rhetoric*.
a. literary or rhetorical devices; as metaphor, metonymy, synecdoche, irony, that consists in the use of words other than their literal sense.
b. an instance of this.
c. devices and conventions that a writer can reasonably rely on as being present in the readers' minds and expectations.
d. a collection of short stories
by Ryan Acheson

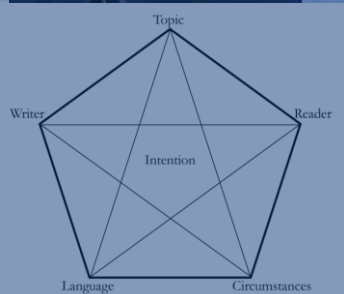
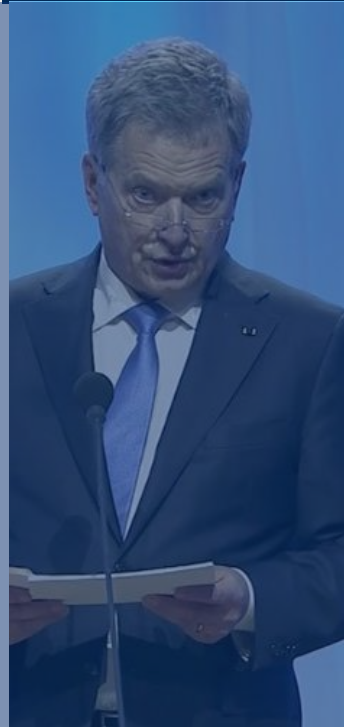
Harjoitustyö I (progymnasmata) :Puhe

- Vihapuheesta argumentaatioon ja kaunopuheisuuteen
- Jokin tunteita herättävä kiistanalainen aihe
 - / Työttömyys, valtion velka, veroparatiisit, maahanmuuttajat, suvaitsevaisuus, rasismi jne.
- Jokin seuraavista klassista lajeista
 - / Poliittinen puhe
 - Kehotus tai varoitus
 - / Oikeudellinen puhe
 - Syyttäminen tai puolustus
 - / Epideiktinen puhe
 - Ylitys tai moite

Harjoitustyö II (progymnasmata) :Analyysi

- Aineistona ajankohtainen poliittinen teksti tai puhe
 - / Annetaan Moodle sivustolla
- Analyysi
 - / Jäsennys analyysi
 - / Argumentaatio analyysi
 - / Trooppien analyysi
 - / Topoksien analyysi
 - / Strategian analyysi

Johdanto retoriikkaan: Retoriikan käsite

Markku Koivusalo

Yliopistonopettajan opetusnäyte

Tiistai 7.11.2017 9.50 – 10:15

Sali X 242 (Proxima-rakennus)

Mitä on Retoriikka ?

Mitä sanasta tulee mieleen?

Sanan (logos) käyttö = politiikka

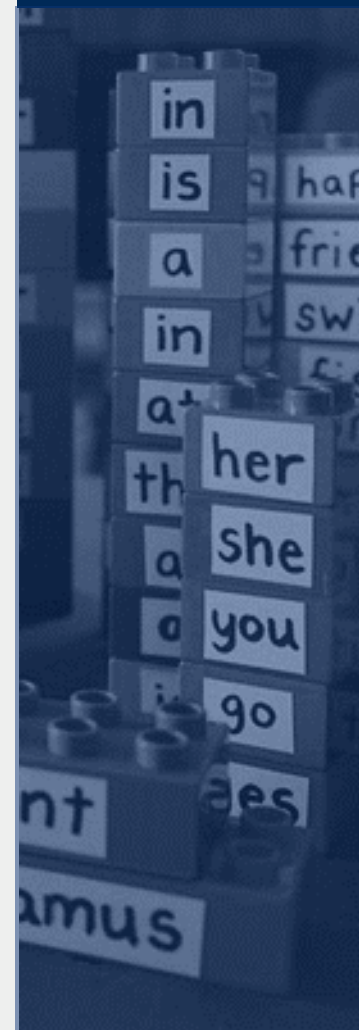
- Poliittinen eläin/ elävä (politikon zôion)
 - / On selvää miksi ihminen on enemmän poliittinen elävä kuin mehiläinen tai mikään muu laumassa elävä.
 - / Elävistä vain ihmisillä on sana (logos). Pelkkä ääni (fônê) voi tosin olla merkki (sêmeion) tuskasta ja mielihyvästä ja sen vuoksi muillakin eläimillä on ääni. Niiden luonto on kehittynyt siihen pisteeseen, että ne voivat aistia (aisthêsis) tuskaa ja mielihyvää ja ilmaista sen toisilleen.
 - / Sana (logos) sen sijaan on edullisen (yhteen keräävä - sympherô) ja haitallisen (blaberos) sekä oikean (dikaios) että väärän (adikos) ilmoittamista varten.
 - / Ihmiselle on omaa (idios) muihin eläviin olentoihin verrattuna se, että vain hän havaitsee hyvän (agathos) ja pahan (kakos), oikean (dikaos) ja väärän (adikos) ja muut niiden kaltaiset asiat.
 - / Tällaisten olentojen yhteisöistä (koinônia) tulee tilayhteisöjä (oikos) ja poliksia (polis).
1253a 7-17

Sana = logos (λόγος) – diskurssi

- Järjen useat käsitteet
 - / Logos, noos , sôfrôn, fronesis, gnômê, dikaios jne. (Näkeminen ≠ Puhuminen)
 - / Logos liittyy sanalliseen argumentaatioon ja puheeseen - Yhteisessä sanassa jaettua järkeä
 - / Kieli, sana, järki, yhteen keräävä voima, mieli, peruste
- Kielellinen ilmaisu
 - / Johdos verbistä lego (λέγω) – sanoa, puhua, kertoa - Sanottu tai mikä on sanottua - asian kielellinen ilmaisu
- Mûthos = → ≠ Logos
 - / Mûthos (μῦθος): sanottu, puhe, neuvo, käsky, pelkkä sana, huhu, kertomuksen juoni
 - / Sokrates: ”Kuuntele kuten sanotaan *hyvin kaunista sanaa* (*mala kalou logou*), jota sinä luultavasti pidät *myyttinä* (*muthon*), mutta *minä logoksena* (*egô de logon*). Tarkoitukseni on *kertoa* (*legein*) *sinulle totuus* (*alêthê*).”
- Argumentoitu sana – diskurssi

Nykyjohdannaiset: Logo ja logiikka

- Logo → symboli → brändi
 - / Kuvan retoriikka: Roland Barthes: Mytologioita
 - / Poliitiikan brändit ja brändien politiikka
- Logiikka = abstrakti ja formalisoitu sanaa
 - / Väitelauseiden johtaminen – symbolien seuraanto ja laskenta
 - / Poliitiikan laskenta: taloudellistaminen
- Poliittisesta eläimestä rationaaliseen eläimeen
 - / Kreikan logos → Latinan ratiō, **animal rationale**, **animal rationabile**
- Järki laskentana
 - / Hobbes: Uusi politiikan kansalaistiede (**scientia civilis**)
 - **”Järki on vain sitä, että lasketaan** (siis lisätään yhteen tai vähennetään) niiden yleisten nimien sarjoja, jotka on sovittu ajatustemme tunnuksiksi ja merkeiksi.”
 - Geometrinen metodi: demonstratiivinen päättely aksioomista

Laskentatehon kasvu, mutta harrastavatko Androidit sanan taitoa?

Otaniemessä rakennetaan uudenlaista tietokonetta, joka voi jättää supertietokoneet kakkosiksi – kvanttietokoneen ennustetaan mullistavan maailman

Aivan uudenlaisen tietokoneen prosessori koostuu kvanttibiteistä eli kubiteista. Kubitti voi olla arkijärjen vastaisesti yksi ja nolla yhtä aikaa. Vain 50 kubitin kvanttietokone voi mullistaa maailman.

Kvanttiprosessori valmistuu hyvin kylmään astiaan Otaniemessä. Yksi kylmätermos on vaalea säiliö oikealla. Tekniikka pitää kvanttibitin kylmänä ja häiriöttömänä, sanoo Mikko Möttönen.

Luetuimmat - Auto & Tiede

TEKNOLOGIA

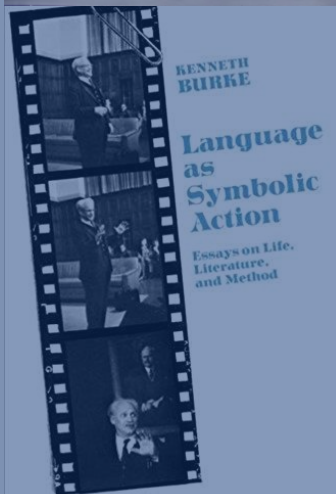
Pohjois-Savossa voi suorittaa kokonaisen korkeakoulututkinnon tapaamatta koskaan opettajia ja opiskelutovereita – En olisi hakenut, jos olisi ollut lähiopetusta

SÄHKÖAUTOT

Symboleita käyttävä eläin

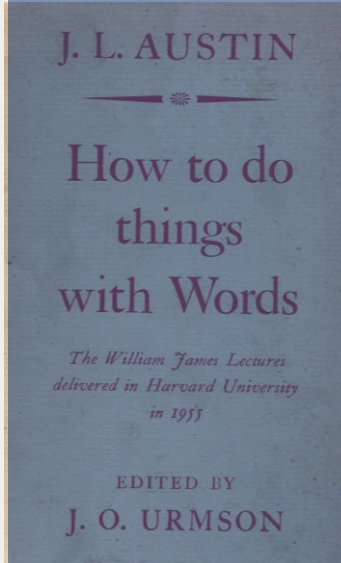
- Ernst Cassirer: *Animal symbolicum* – symboloiva eläin
 - / Merkkien ja symbolien luominen ja manipulaatio
- Kenneth Burke (uusi retoriikka): "Ihminen on symboleita käyttävä eläin"
 - / 1. Symboleja tekevä, käyttävä (ja väärinkäyttävä) eläin
 - / 2. Negatiivisuuden keksijä (negatiivisuuden moralisoima, "sinun ei tule")
 - / 3. Itse tekemillään välineillä luonnostaan erotettu
 - / 3. Hierarkian hengen yllyttämä (järjestyksen tunteen liikuttama) ja täydellistymisen mädäntämä.
- Kielenkäyttö yleisenä *symbolisena toimintana*
 - / Luodaan, ylläpidetään, muutetaan merkityksiä, asenteita ja tunteita
 - / Kaikessa symbolien ja kielenkäytössä retorinen aspekti, pyrkimys vaikuttaa
- Burke: koneilla ei kykyä tuskaan ja nautintoon
 - / Symboleja käyttävä eläin ≠ kone
 - / Ihmiskielen nautinto ja tuska & tunteiden ohjaus

Kielen perustavuus

- Merkityksen kysymys → Kielifilosofia
- Analyttinen ja mannermainen filosofia
 - / ”Kielemme välineet noituvat ymmärryksemme.” (Wittgenstein)
 - / *Kieli on olemisen koti*” (*das Haus des Seins*) (Heidegger)
- Merkityksen rakenteet
 - / Semiotikka: Merkitsemisen oppi, merkkioppi
 - / Strukturalismi & jälkistrukturalismi, diskurssianalyysi
- Kielen pragmatiikka:
 - / Myöhempi Wittgenstein: Kielen merkitys muodostuu käytössä
 - / J.L. Austin ja John Searle: Puheteot (Speech act)
- ”Laadulliset” menetelmät – kysymys kielen käytöstä
- Kielellinen käänne?

Alussa oli sana - Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος

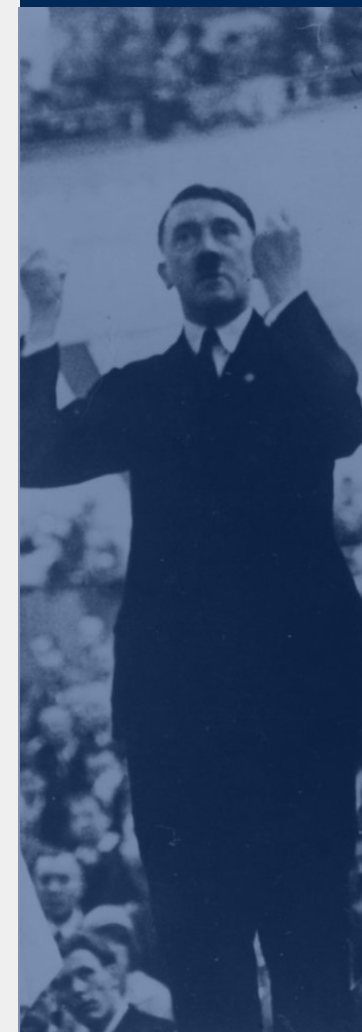
- Genesis: Maailman luominen Jumalan puheteolla
 - / Jumala **sanoi**: "Tulkoon valo!" Ja valo tuli.
 - / **Sanoa**: Hebrean אָמַר (aw-mar), kreikan εἶπον, latinan dīcere
- Johanneksen evankeliumi
 - / **Alussa** (Arche) **oli Sana** (Logos). Sana oli Jumalan luona, ja Sana oli Jumala.
 - / Kaikki syntyi Sanan voimalla.
 - / Mikään, mikä on syntynyt, ei ole syntynyt ilman häntä.

Alussa oli Sana / Am Anfang war das Wort

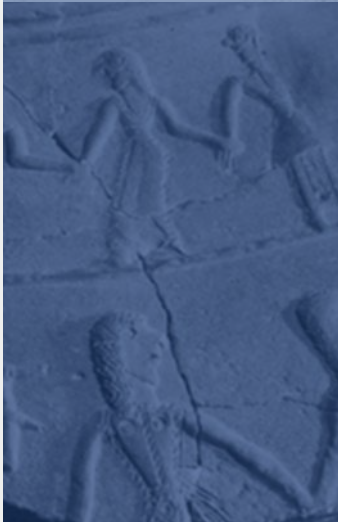
Hermann Otto Hoyer 1937

Politiikan sana = Toiminnan ohjaus

- Aristoteles: Käytäntö = Politiikan logos
- Toiminnallinen järki – Fronesis – kurjentanssi
 - / Ei tieteellisestä tietoa, ei teknistä taitoa vaan käytännöllistä toimivaa harkintaa
- Toimintaa ohjaava oikea järki oltava tilannekohtainen
 - / ”Toimintaa koskeva sana (*praktôn logos*) voi olla vain yleispiirteinen eikä tarkka, sillä kuten sanoimme alussa, sanalta (*logos*) ei tule odottaa enemmän kuin mitä kohde sallii.
- Tilanne – oikea hetki (*kairos*)
 - / ”Toimintaan (*praxis*) liittyvät asiat eivät ole kiinteitä kuten eivät neekään, jotka ovat meille hyödyllisiä tai jotka liittyvät terveyteen. Kun jo yleinen tarkastelu (*logos*) on tällaista, yksityisten tapausten tarkastelusta puuttuu vielä enemmän tarkkuutta, sillä ne eivät lankea minkään määrättyjen taitojen (*technê*) tai ohjeiden (*parangelia*) alamaisuuteen vaan tekijän on aina itse harkittava, mikä on kussakin tilanteessa (*kairos*), kuten tapahtuu lääkintätaidossa ja purjehdustaidossa.”
- Hyvä harkinta (*eubulia*) → Valinta (*prohairesis*) = Harkittu halu (*orexis*)

Politiikan alussa oli toiminnallinen sana

Poliittisen tilan synty

Dialogi puhe maagisen sanan sijaan

Toiminnallinen sana (**logos**) yhdistyy ihmisten tekoihin ja aikaan

Harkitseva puhe edeltää toimintaa

Asettaa sanansa keskelle (**en mesoi**)

Suostuttelu (ΠΕΙΘΩ) ≠ Väkivalta (ΒΙΑ)

- Vapaat valtiaat (suostuttelu) – vapaiden politiikka
 - / ”Jos tuli vastaan *valtias ken tai muu jalosynty*, hilliten rientoa tuon *sanat mieltävät kohta hän virkkoi*:
 - / ”Voi, mik' on mieles? Et säikkyä saa kuin pelkuri rahvas, siispä nyt istuos itse ja muitten istua käske!”
- Komennettava rahvas (väkivalta) – alamaisten hallinta
 - / ”Vaan kenen *kirkuvasuita hän kansanmiehiä keksi*, *valtikan varrell' iski* ja huus sanat ankarat hälle:
 - / ”Houkkio, seis, pysy paikoillas sekä kuuntele muita kunnokkaampia, itse jok' oot epäkelpo ja kehno,
 - / *tyhjänmaksava mies, oli ottelu tai pito neuvon*. Eipä nyt oltane valtoja vain toki kaikki akhaijit.”

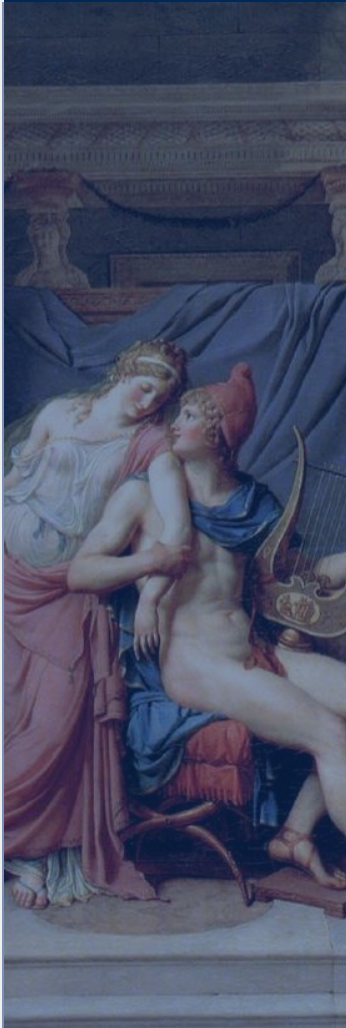
→ Homeros: Ilias. Toinen laulu: Väen koettelu, 180-205. Suom. Otto Manninen
- Sanan (väki)valta ?
 - / Ilias kertomys Akhilleuksen raivosta ja vihasta – sanalla rauhoitettava
 - ”Kerto'os, taivahatar, viha (*mênis*) Peleun poian Akhilleun turmiokas”
 - / Kysymys vihapuheesta?

Suostuttelun taito = Sanan valta

- Sana (logos) on mahtava valtias (dynatos) “Ο λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν
/ ”Äärimmäisen pienellä ja näkymättömällä aineksella [sana logos] saa silti aikaan jumalaisia tekoja. Sillä se pystyy karkottamaan pelon ja poistamaan murheen sekä luomaan riemua ja lisäämään sääliä.”
/ ”Puheen vallalla on sama suhde sielun järjestykseen kuin lääkkeellä on ruumiin luontoon.”
- Gorgias: Helenan ylitys / puolustus
/ Jos Helena suostuteltiin sanalla oli viaton

Suostuttelun valta = poliittinen valta

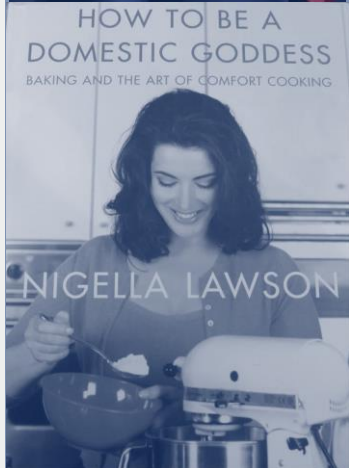
- Retoriikka termi ensimmäisen kerran Platonin Gorgias dialogissa.
- Kansalaisten suostuttelun taito
 - / “Suurin hyvä ja syy ihmisten vapauteen ja poliitiseen hallintaan.”
 - / ”Valta (*dynamis*) suostutella (*peitho*) sanalla (*logos*) tuomareita *tuomioistuimissa* neuvosmiehiä *neuvostossa* ja kansalaisia *kansankokouksessa* tai kokoontujia missä tahansa poliittisissa/kansalaisten kokouksissa.”
 - / ”Kyky/voima (*dunamai*) suostutella (*peithō*) monet (*plēthos*)”

Mielistely (κολακεία) Sokrates (Platon)

- Mielistely (kolakeia)
 - / Ei taito vaan loiston ja nautinnon kokemus (empeiria)
 - / Taipumus tulla toimeen muiden kanssa
- Poliitikka sielujen ohjaamisen taitona
 - / Lainsäädäntö ja oikeuden jakaminen
 - / Retoriikka on politiikan varjokuva.
- Retoriikka ei lääke vaan herkku
 - / *"Puheen vallalla on sama suhde sielun järjestykseen kuin lääkkeellä on ruumiin luontoon."*
 - / Retoriikka ei sielun lääketiedettä vaan keittotaitoa

Filosofian ja retoriikan riita

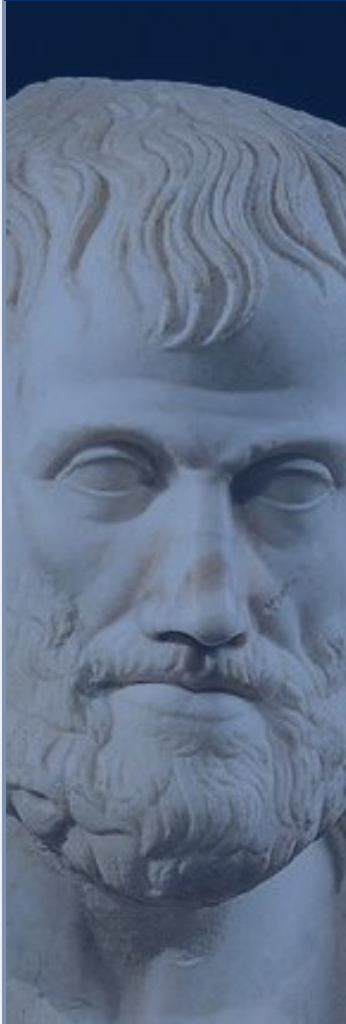
- Oikeudenmukainen vai ainoastaan siltä vaikuttava
 - / Platon: Puhetaidon palveltava oikeamielisyyttä
- Aristoteles opetti juuri retoriikkaa Platonin akatemiassa
 - / Retoriikan palveltava totuuden etsimistä
- Jakaa filosofian ja retoriikan riidan
- Sanan käytön lajit: Erilaiset totuudet
- Välttämättömät totuudet
 - / **Analytiikka** (väitteet): syllogistinen johtaminen yleiskäsitteistä
- Poliittiset totuudet (premissit voivat olla toisin)
 - / **Dialektiikka** (mielipiteet): Keskustelun ja väittelyn teoria
 - / **Retoriikka** (uskomukset): Vakuuttaminen

Vakuuttaminen (Πιθανός)

- Retoriikka on kyky (dynamis) nähdä (theôreô) kunkin asian yhteydessä vakuuttava (pithanos).
 - / Erityinen - Tämä ei ole minkään muun taidon tehtävä.
 - / Yleinen - Se mikä kaikissa taidoissa ja tiedossa vakuuttavaa
- Vakuuttamisen hahmot (eidos)
 - / Luonteeseen (êthos) perustuvat
 - / Tunnetilaan (pathos) perustuvat
 - / Argumenttiin (logos) perustuvat
- Retoriikan argumentaatio
 - / Syllogismi → enthymēma (enthumēma), ei yleispätevä vaan uskottava premissi
 - / Induktio → esimerkki (paradeigma)

Kaunopuheisuus (Eloquentia)

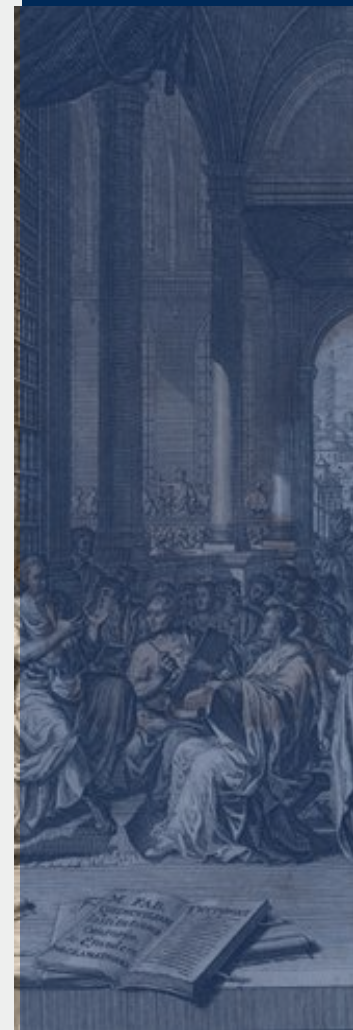
- Roomalainen perinne: Luonteen kaunopuheinen muokkaus
- Ajattelun ja tyylin kuilun ylittäminen
- Crassus: Ihanne puhuja = ajattelijä
 - / *"Kielen ja ajattelun välillä on siitä lähtien vallinnut eräänlainen järjetön, turha ja paheksuttavakin eripura, kun yhdet opettavat ajattelemaan, toiset puhumaan."*
- Kaunopuheinen filosofia
 - / *"Todellisen kaunopuheisuuden voima kattaa kaikki maailman asiat, hyveet, kaikki luonnolliset velvollisuudet ja ihmisten tavat siinä määrin kuin se vaikuttaa tapoihin, mieliin ja ihmisten elämään."*

Retoriikka luonteen hyveenä

- ”Olen siis ottanut tehtäväksi *täydellisen puhujan* kasvattamisen. *Vain hyveellinen mies voi olla sellainen*, joten häneltä edellytetään paitsi loistavaa puhetaito myös *kaikki luonteen hyveitä*.
- Sillä en suostu myöntämään, että kunnallisen ja rehellisen elämän periaatteet olisivat yksinomaan filosofian alaa.
- Jos mies on todellinen valtiomies ja pätevä niin julkisten kuin yksityistenkin asioiden hoidossa ja kykenee neuvoillaan ohjaamaan kaupunkieja, rakentamaan yhteiskunnan ja kehittämään sitä oikeuden päätöksillä *on hän taatusti juuri puhuja*”
- Marcus Fabius Quintilianus: Puhujan kasvatus

Retoriikka strategisena, materiaalisena sanana

- Kieli alkuperältään retorista ja figuratiivista
 - / *"Se mitä kutsutaan "retoriikaksi" tietoisien taidon keinona, on toiminut aktiivisesti tiedostamattoman taidon keinona kielessä ja sen kehityksessä. Retorinen on vain selkeän ymmärryksen pitemmälle kehitymää taitoa, joka löytyy jo kielestä. Ei ole olemassa mitään retoriikalle ulkoista luonnollista kieltä, johon voitaisiin vedota. Kieli itsestään on retoriikan taiteen aikaansaannosta."*
 - / *"Kieli itsessään alkuperäisesti vakuuttavaa, haluaa vakuutta omista impulsseistaan."*
 - Friedrich Nietzsche: Darstellung der Antiken Rhetorik
- Filosofian retorisaatio: Diskurssien taistelu
 - / *"Retoriikka tulisi analysoida diskurssien taisteluna, ei tehdä kuten kielitieteilijät ja harjoittaa retoristen menettelytapojen analyysiä, vaan tutkia diskursseja, jopa totuuden diskurssia, retorisia menetelmiä, valloituksen tapoina, tapahtumien tuottajina, päätöksien, taistelujen ja voittojen strategioina. Filosofia pitäisi retorisoida."*
 - (Michel Foucault: Vallantahdon luennot)

Retoriikka ≠ Retoriikan käsite

- Retoriikan eri käsitteet
 - / Enemmän kuin tässä mainitut
- Sanan (kuvan) politiikka
 - / Toimivan sanan valta
- Retoriikka = politiikka
 - / ”Luentosali ei saa olla poliittinen näyttämö” (Max Weber)
 - / Poliitiikan tutkimus ≠ Poliitiikka
 - / Retoriikan tutkimus ≠ Retoriikka
- Kurssilla ei niinkään opeteta poliittista vaikuttamista tai puhetaitoa
 - / Paitsi harjoitustyö puheesta
- Käydään läpi retoriikan käsitteitä ja historiaa
- Käydään läpi retoriikan analyysimenetelmiä

Kiitokset kärsivällisyydestä: Kysymyksiä?

